

Näringsutskottets yttrande

1981/82: 1 y

över motion om indragning av tjänsterna för regionala hemkonsulenter

Till civilutskottet

Civilutskottet har berett näringsutskottet tillfälle att avge yttrande över motion 1981/82: 10 av Knut Billing m. fl. (m) i vad denna motion avser de regionala hemkonsulenterna. Näringsutskottet får anföra följande.

Motionen

I motionen, som har väckts med anledning av proposition 1981/82: 30 om vissa ekonomisk-politiska åtgärder, m. m., hemställs att riksdagen med bifall till förslagen i motionen som sin mening ger regeringen till känna att "anslaget till Länsstyrelserna m. m. under budgetåret 1981/82 inte får utnyttjas till högre belopp än 2 540 700 kr.". Det belopp som motionärerna åsyftar torde vara 2 540 700 000 kr. och gälla summan av de fyra anslagen under littera B på kommundepartementets huvudtitel, vilka avser länsstyrelserna, de lokala skattemyndigheterna, kronofogdemyndigheterna och civilbefälvärken. Av bilaga 1 till moderata samlingspartiets partimotion 1981/82: 8 med anledning av samma proposition framgår att de i motion 1981/82: 10 föreslagna besparingsåtgärderna är avsedda att träda i kraft den 1 januari 1982. En av dessa åtgärder, med en av motionärerna beräknad besparingseffekt — synbarligen under budgetåret 1981/82 — av 4 milj. kr., är indragning av tjänsterna för regionala hemkonsulenter. Dessa tjänster är knutna till länsstyrelserna och finansieras över förslagsanslaget (B 1) till dessa myndigheter. Till motivering för sitt förslag beträffande hemkonsulenterna anför motionärerna att kommunerna numera har byggt ut en väl fungerande konsumentservice som till stora delar kan ersätta den verksamhet som bedrivs av dessa befattningshavare.

Uppgifter om de regionala hemkonsulenterna

Hemkonsulentorganisationen började byggas upp omkring år 1910 i hushållningssällskapens regi. När hushållningssällskapens statsunderstödda verksamhet år 1967 överfördes till statliga organ blev hemkonsulenterna tjänstemän hos lantbruksnämnderna. År 1970 överflyttades organisationen till länsstyrelserna, och det uppdrogs åt statens institut för konsumentfrågor att svara för ledningen av konsulentverksamheten. Denna uppgift övertogs av konsumentverket, när det inrättades år 1973. Året innan

förstärktes hemkonsulentorganisationen med sex tjänster så att nuvarande antal tjänster, 39, uppnåddes. Tio län — Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Hallands, Örebro, Gävleborgs och Västernorrlands — har vardera en hemkonsulenttjänst. I Västerbottens län finns tre sådana tjänster och i övriga län två. Antalet tjänster är sålunda inte relaterat vare sig till antalet kommuner eller till antalet invånare i resp. län. Så omfattar t. ex. län med en tjänst i några fall ett större antal kommuner och invånare än län med två tjänster. Denna fördelning har delvis historiska orsaker.

Våren 1975 fattade riksdagen beslut om en utbyggnad av den kommunala konsumentpolitiska verksamheten (prop. 1975: 40, NU 1975: 26). I samband därmed behandlades frågan om det konsumentpolitiska arbete på regional nivå som utfördes av hemkonsulenter vid länsstyrelserna. Enligt propositionen skulle betydande delar av detta arbete föras ut i kommunerna. Samtidigt skulle den statliga verksamheten till stöd för de kommunala aktiviteterna förläggas till konsumentverket. Mot denna bakgrund och för att resurser skulle frigöras för de behövliga förstärkningarna hos konsumentverket föreslogs att hemkonsulenttjänsterna skulle dras in med verkan från den 1 januari 1977.

Riksdagen godtog inte regeringens förslag beträffande hemkonsulenter. Deras verksamhet på regional nivå fyllde i dåvarande läge en viktig funktion, konstaterade riksdagen. Den lokala konsumentpolitiska verksamheten var visserligen under utbyggnad, men det var ännu bara ett begränsat antal kommuner som mera aktivt bedrev sådan verksamhet. Inga egentliga garantier ansågs föreligga för att de kommuner som skulle starta verksamhet på området gjorde det så snart som förutsattes i propositionen. Riksdagen underströk vikten av att den konsumentpolitiska verksamheten byggdes ut i kommunerna. I takt med utvecklingen på det kommunala planet borde en anpassning av den regionala organisationen komma till stånd, sades det vidare. Regeringen borde fortlöpande följa utvecklingen på det lokala och regionala planet och lägga fram förslag till sådana organisatoriska förändringar som föranleddes därav.

Efter utredning (SOU 1978: 16) framlade regeringen i proposition 1978/79: 57 förslag till riktlinjer för den regionala konsumentpolitiska verksamheten. Regeringen utgick härvid från att den regionala instansens arbetsuppgifter skulle anpassas till en utbyggd lokal konsumentpolitisk verksamhet. Det betecknades som angeläget med så klara gränser som möjligt mellan kommunal, regional och central konsumentverksamhet. Riktlinjerna innebar att tyngdpunkten i det regionala arbetet skulle ligga inom områdena utredning, bevakning och kunskapsförmedling. Även vissa informationsuppgifter, såsom samordning av allmän information i länet och anpassning av information till förhållanden inom länet, skulle utföras regionalt. Den regionala personalen skulle vidare ge stöd till den kommunala konsumentpolitiska verksamheten och i ökad utsträckning delta i arbetet

inom länsstyrelsen med frågor som hade konsumentpolitisk anknytning. Fram till dess att kommunerna hade byggt ut den konsumentpolitiska verksamheten skulle den regionala personalen även ge vägledning och information till konsumenter som bodde i kommuner som ännu inte hade inrättat sådan verksamhet. Den personal som arbetade regionalt med konsumentfrågor skulle även i fortsättningen vara inordnad i länsstyrelsernas planeringsavdelningar. Anvisningar för verksamheten skulle utfärdas av konsumentverket.

Riksdagen anslöt sig till dessa riktlinjer. Med stöd av riksdagsbeslutet intensifierades fr. o. m. budgetåret 1979/80 ett tidigare inlett samarbete i projektform mellan länsstyrelserna och konsumentverket. Länsstyrelserna har sedermera genom hemkonsulenterna medverkat i ca 50 samarbetsprojekt. I arbetet ingår bl. a. inventering av produktutbud, framtagning av underlag för konsumentverkets riktlinjearbete, tillsyn av efterlevnaden av riktlinjer och överenskommelser, hushållsekonomiska utredningar samt undersökningar av konsumenternas tillgång på kommersiell service. Hemkonsulenterna deltar vid fortbildning av lärare samt vid framtagning och utveckling av läromedel. Inom utbildningsområdet sker vidare samarbete med högskolor, läns skolnämnder, folkhögskolor och studieförbund. Dessutom medverkar hemkonsulenterna i olika informationsaktiviteter, t. ex. en hushållsekonomisk kampanj som konsumentverket f. n. bedriver. För samarbetsprojekten tas knappt hälften av de samlade hemkonsulentresurserna i anspråk. Resterande resurser disponeras av länsstyrelserna för egna insatser på konsumentområdet.

Resp. länsstyrelser har under budgetåret 1980/81 vakantsatt en hemkonsulenttjänst i Kalmar län och en i Jämtlands län samt vid början av det nu innevarande budgetåret en tjänst i Kopparbergs län. Länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands och Älvsborgs län har föreslagit att en hemkonsulenttjänst i vart och ett av länen skall dras in under budgetåret 1982/83. I Uppsala län är denna nedskärning redan verkställd genom att en hemkonsulent har överförs till annan verksamhet. Enligt sina långtidsbedömningar planerar även länsstyrelserna i Malmöhus och Kopparbergs län indragning av en hemkonsulenttjänst vardera.

Vid de flesta länsstyrelserna får hemkonsulenterna — i växlande utsträckning — anlita biträdespersonal inom ramen för planeringskansliernas resurser. I flertalet län torde en kontorsbiträdestjänst på hel- eller halvtid stå till förfogande.

I början av år 1981 hade 191 av landets 279 kommuner någon form av kommunal konsumentverksamhet.

Uttåtanden av konsumentverket

Konsumentverket riktade den 9 juni 1981 en skrivelse till regeringen angående resurser för den regionala konsumentpolitiska verksamheten. I

skrivelsen anfördes att den arbetsfördelning och samverkan som på grundval av riksdagsbeslutet år 1979 har etablerats mellan kommuner, länsstyrelser och konsumentverket har inneburit förbättring och effektivisering av de konsumentpolitiska insatserna. Mot denna bakgrund sade sig konsumentverket se med stor oro på att en rad länsstyrelser hade aktualiserat indragning av hemkonsulenttjänster. Det fanns allvarlig risk för att de resurser som riksdagen fastställt så sent som år 1979 skulle komma att kraftigt minskas. En sådan utveckling skulle allvarligt försvaga de samlade statliga insatserna på konsumentområdet och påtagligt ändra de förutsättningar och intentioner som låg till grund för riksdagsbeslutet, sade konsumentverket och fortsatte:

De indragningar av hemkonsulenttjänster som redan skett och som aviseras i länsstyrelsernas långtidsbedömningar synes i ringa utsträckning ha sin grund i en klar konsumentpolitisk bedömning av resursbehovet. I stället synes indragningarna i flera fall bero på att pensionering, sjukdom eller tjänstledighet ger länsstyrelserna tillfälle att göra besparingar. Det finns emellertid också skäl förmoda att vissa länsstyrelser p. g. a. den korta tid som förflutit sedan den nya politiken fastlades av riksdagen inte gjort helt klart för sig vad denna innebär.

En kraftig minskning av de regionala statliga resurserna på konsumentområdet skulle tillsammans med den redan föreslagna kraftiga reduceringen av konsumentverkets anslag innebära en avsevärd urholkning av den statliga konsumentpolitiska verksamheten. Konsumentverkets arbete som på många områden bygger på samverkan med länsstyrelserna skulle påverkas väsentligt. Till följd av nedskärningarna kan resurserna på konsumentområdet hos de olika länsstyrelserna också komma att variera på ett sätt som riksdagen inte avsett.

Konsumentverket angav det som nödvändigt att statsmakterna snarast skulle göra en samlad bedömning av behovet av regionala resurser på det konsumentpolitiska området. Därvid måste sambandet med konsumentverkets resurser beaktas. I avvaktan på en sådan samlad bedömning borde inga hemkonsulenter vid länsstyrelserna dras in.

Konsumentverket har återkommit till ämnet i yttrande den 18 september 1981 över länsstyrelsernas anslagsframställningar för budgetåret 1982/83. Det sågs i yttrandet att konsumentverket med bestämdhet motsätter sig att de av länsstyrelserna föreslagna indragningarna av hemkonsulenttjänster genomförs. En samlad bedömning måste enligt verket göras innan ställning kan tas till eventuella nedskärningar. Konsumentverket erinrar om att inget av hittillsvarande beslut om omplacering eller vakantsättning av hemkonsulenttjänster har skett efter hörande av verket. Det nära samarbete mellan länsstyrelserna och konsumentverket som förutsattes i 1979 års riksdagsbeslut kräver, heter det i yttrandet, att verket i tid orienteras om planerade förändringar av länsstyrelsernas konsumentverksamhet.

Näringsutskottet

Förslaget i motion 1981/82: 10 om indragning av tjänsterna för regionala hemkonsulenter aktualiserar tre frågor, som näringsutskottet tar upp i tur och ordning. Den första frågan gäller kostnaderna för hemkonsulentorganisationen. Är den i motionen angivna besparingseffekten, 4 milj. kr. under budgetåret 1981/82, realistisk om man antar att indragningen, såsom motionärerna menar, kan ske vid årsskiftet 1981-1982? Den andra frågan gäller de tekniska förutsättningarna för en indragning av hemkonsulenttjänsterna. Är indragningen genomförbar vid den tilltänkta tidpunkten med hänsyn till gällande lagar och avtal? Den tredje frågan gäller den regionala konsumentverksamhetens fortbestånd. Bör riksdagen, oavsett vid vilken tidpunkt åtgärden kan genomföras, nu ta ställning för en indragning av hemkonsulenttjänsterna?

Kostnader för hemkonsulentorganisationen

Detaljerade uppgifter om kostnaderna för hemkonsulentorganisationen finns inte tillgängliga hos någon central instans, och tiden har inte medgivit en rundfråga till länsstyrelserna. Lönekostnaderna – inkl. lönekostnads-pålägg – under första halvåret 1982 för de 39 hemkonsulenttjänsterna torde grovt räknat kunna anges till 2,5 milj. kr. Därtill kommer kostnader för resor och andra expenser. Ett totalbelopp av 4 milj. kr. kan möjligen uppnås om också kostnaderna för biträdespersonal medräknas. Enligt betänkandet (SOU 1978: 16) Regional konsumentpolitisk verksamhet uppgick under budgetåret 1976/77 de under länsstyrelsernas anslag redovisade kostnaderna för den regionala konsumentverksamheten till ca 5 milj. kr. I detta belopp ingick lönekostnaderna för hemkonsulenter och uppskattade resurser för ett antal kontorsbiträden samt ett schablontillägg för lokal-kostnader, resor och övriga expenser. Kostnaderna för kontorsbiträden fanns inte särredovisade utan ingick i planeringskansliernas totala kostnader för kontorsbiträden. Det kan anmärkas att kostnader för lokalutrymmen som blir överflödiga vid en personalminskning inte med säkerhet kan insparas omgående. Bortfall av hemkonsulenternas insatser kan vidare komma att medföra kostnadsökningar på annat håll inom länsstyrelsen.

Såsom framgår av redogörelsen i det föregående hålls f. n. tre hemkonsulenttjänster vakanta, varjämte en hemkonsulent har överförs till annan verksamhet. Ca en tiondel av den besparing som motionärerna åsyftar med sitt förslag har alltså redan genomförts, åtminstone vad gäller lönekostnaderna, något som reducerar nettoeffekten om förslaget kan genomföras.

Tekniska förutsättningar för en indragning av hemkonsulenttjänsterna

Vid uppsägning från arbetsgivarens sida är hemkonsulenttjänsternas innehavare enligt lagen (1974: 12) om anställningsskydd samt allmänna anställningsavtalet för statliga och vissa andra tjänstemän (AST) tillförsäk-

rade en uppsägningstid av, beroende på ålder, tre till sex månader; den sistnämnda uppsägningstiden gäller för den som har fyllt 45 år. När det är fråga om uppsägning på grund av arbetsbrist måste arbetsgivaren varsla om uppsägningen minst en månad i förväg. Arbetstagarorganisationerna har härvid rätt till överläggning med arbetsgivaren; överläggningen skall påkallas senast en vecka efter varslet. Innan arbetsgivaren beslutar om en sådan förändring av verksamheten som det här gäller måste han enligt lagen (1976: 580) om medbestämmande i arbetslivet förhandla med arbetstagarorganisation som han har kollektivavtal med. Av vad nu sagts följer att det är uteslutet att hemkonsulenterna kan uppsägas från sina tjänster med verkan från årsskiftet 1981-1982. I själva verket torde de, möjligen med något undantag, vara tillförsäkrade att få behålla sina tjänster till efter det nu innevarande budgetårets slut. En indragning av hemkonsulenttjänsterna som innebär att deras innehavare skall skiljas från sina tjänster kan alltså inte medföra någon nämnvärd ekonomisk effekt under detta budgetår.

Den avsedda "indragningen" kan också tänkas genomförd på så sätt att hemkonsulenttjänsternas innehavare utan uppsägning överförs till andra uppgifter, i första hand vid länsstyrelserna. Som framgår av det föregående har så redan skett i ett fall. Även en förändring av detta slag förutsätter förhandlingar, som kan bli tidsödande. I intet fall torde det vara praktiskt möjligt att genomföra en omplacering av detta slag med verkan från det stundande årsskiftet. En förutsättning, om förändringen skall kunna genomföras med avsedd ekonomisk effekt, är också att det vid årsskiftet finns en lämplig, minst lika hög tjänst ledig på vilken hemkonsulenten kan placeras. Sådana vakanser kan givetvis låta vänta på sig. Åtminstone när det gäller vissa hemkonsulenter kan det vidare med hänsyn till deras utbildning och hittillsvarande inriktning vara svårt att finna alternativa tjänster. Sammanfattningsvis torde inte heller omplaceringsmetoden möjliggöra någon betydande besparing inom hemkonsulentorganisationen under budgetåret 1981/82.

Hemkonsulentorganisationens framtid

Riksdagen har så sent som våren 1979 angivit riktlinjer för den regionala konsumentpolitiska verksamheten. Dessa riktlinjer innebär en bestämd arbetsfördelning mellan central, regional och kommunal nivå när det gäller konsumentpolitiska insatser. Hemkonsulenterna, som svarar för den regionala verksamheten, fyller en viktig funktion i detta system. Arten av deras aktiviteter belyses av redogörelsen i det föregående. Inemot hälften av resurserna tas i anspråk för projekt som genomförs av konsumentverket och hemkonsulenterna i samarbete. Enligt näringsutskottets mening talar starka skäl mot en indragning av hemkonsulenttjänsterna. Vad utskottet har anfört i de närmast föregående avsnitten visar att motionärernas förslag att en indragning skall genomföras vid det stundande årsskiftet inte är

realistiskt. Utskottet anser att en sådan åtgärd inte heller bör komma i fråga på längre sikt.

Motionärerna anför "att kommunerna numera byggt ut en väl fungerande konsumentservice som till stora delar kan ersätta" hemkonsulenternas verksamhet. I anslutning till detta vill utskottet anmärka dels att hemkonsulenterna huvudsakligen har uppgifter som är specifika för den regionala nivån, dels att kommunal konsumentverksamhet ännu saknas i ca 30 % av landets kommuner.

Såsom redovisats i det föregående har en rad länsstyrelser tagit initiativ till en nedskärning av hemkonsulentorganisationen genom vakantsättning och förslag om indragning av tjänster. De ifrågavarande länen är sådana där mer än en hemkonsulenttjänst finns inrättad. Konsumentverket – som uppger att länsstyrelserna har fattat sina nedskärningsbeslut utan dess hörande – har hos regeringen begärt att statsmakterna inte skall ta ställning till förslag om nedskärningar inom hemkonsulentorganisationen förrän en samlad bedömning har gjorts av vilka regionala resurser som behövs på det konsumentpolitiska området. Näringsutskottet finner denna begäran befogad och förutsätter att regeringen tar hänsyn till den vid sin prövning av länsstyrelsernas anslagsframställningar.

Stockholm den 3 november 1981

På näringsutskottets vägnar

INGVAR SVANBERG

Närvarande: Ingvar Svanberg (s), Johan Olsson (c), Erik Hovhammar (m), Hugo Bengtsson (s), Nils Erik Wååg (s), Lilly Hansson (s), Lennart Petersson (s), Bengt Sjönell (c), Rune Jonsson (s), Hadar Cars (fp), Karl Björzén (m), Wivi-Anne Radesjö (s), Christer Eirefelt (fp), Per Westerberg (m) och Ivar Franzén (c).

Avvikande mening

Erik Hovhammar, Karl Björzén och Per Westerberg (alla m) anser att de två sista avsnitten i yttrandet bort ha följande lydelse:

Tekniska förutsättningar för en indragning av hemkonsulenttjänsterna

Vid uppsägning – – – (= utskottet) – – – detta budgetår.

Den avsedda indragningen kan i stället genomföras på så sätt att hemkonsulenttjänsternas innehavare utan uppsägning överförs till andra uppgifter, i första hand vid länsstyrelserna. Som framgår av det föregående har så redan skett i ett fall. Även en förändring av detta slag förutsätter förhandlingar. Eftersom det vid ett beslut av statsmakterna att avveckla hemkonsulentverksamheten är angeläget för de berörda befattningshavar-

na att så snart som möjligt få klarhet om sina framtida arbetsförhållanden kan man räkna med stor beredvillighet hos arbetstagarparten att medverka till att dessa förhandlingar kan genomföras snabbt och till att lämpliga lösningar kan åstadkommas. En avsevärd del av den i motionen beräknade besparingseffekten bör sålunda kunna uppnås.

Hemkonsulentorganisationens framtid

Näringsutskottet har i det föregående diskuterat de tekniska förutsättningarna för ett genomförande av motionärernas förslag. I sakfrågan är utskottet ense med motionärerna. Hemkonsulentorganisationen fyller numera inte någon väsentlig funktion och bör därför med hänsyn till det statsfinansiella läget avvecklas så snart som möjligt.